

Quaderns de Bibliografia

**EL DR. CARLES CARDÓ EN EL SEU EXILI:
LES DUES TRADICIONS**

per RAMON SUGRANYES DE FRANCH

**Conferència pronunciada el dia 20 d'abril de 1995
a la Sala d'Actes de l'Institut d'Estudis Vallencs, amb motiu de
la presentació del llibre *Les dues tradicions*.**

Parlar de mossèn Carles Cardó, vallenc il·lustre, teòleg-poeta i pensador robust, és sempre per a mi un motiu d'intensa emoció. És evocar el mestre venerat i l'amic inoblidable dels anys d'exili compartit a Fribourg, Suïssa. I si a més es tracta de parlar del llibre *Les dues tradicions* i del famós capítol inèdit, *El gran refús*, és recordar les hores i hores de conversa entorn de la seva feina, mentre ell maldava per redactar les pàgines que li costaren més esforç entre els milers que n'escriví durant la seva vida.

Permeteu-me que, per començar, faci un retrat cordial de la figura humana de mossèn Cardó. No devem ésser gaire nombrosos, avui, els que l'hàgim conegut personalment. I encara menys els qui podem enorgullir-nos d'haver-lo tractat de prop.

L'home interior

Si, com diu ell mateix (*Nit transparent*, pàg. 70), "el sant no és més que un enamorat de Déu", devia mancar-li ben poc per a ésser realment sant, ell que era l'home del diàleg interior, "el diàleg en què l'ànima diu la pregària angoixosa i confiant, i Déu les paraules terribles del reny o les suavíssimes de l'esperança, però sempre invitant a les ascensions més excelses" (*Diàleg interior*, pàg. 11). Car ell era un gran dialogador amb l'Infinit i les hores més intenses eren les que passava sol, en la seva cambra, sumit en el silenci de la nit transparent. *El Diàleg interior* i *La Nit transparent* són els títols extraordinàriament evocadors que posà en sengles reculls dels seus articles. Així mateix els pròlegs d'aqueixos dos llibres són potser els moments més afortunats de la seva tasca d'escriptor.

Per l'abundor mateixa de la seva vida interior, l'obra escrita no és sinó el reflex de la seva elaboració pre-literària, en la profunditat d'una ànima contemplativa (pròleg a *El Càntic nou*). Per això gosaria dir que la part amagada de la personalitat de mossèn Cardó és la més important. I és d'aquesta part amagada d'on sorgeix la deu admirable dels seus escrits. En la dimensió exterior, social, del seu ésser, mossèn Cardó resultava decebedor. És que era un contemplador solitari i aquell Cardó de l'esguard profund, en la vida de relació era un home reservat, gairebé sorrut i ben poc amable amb els qui el destorbaven. No em dol de reconèixer que era un pèssim orador i com que, a més, era d'una tímidesa

pueril davant les dones, resultava un professor avorrit quan donava classes de religió a les noies de l'Institut de Cultura —la gran institució d'educació femenina que havia creat la senyora Francesca Bonnemaison, vídua de Verdaguer i Callfís. Fins i tot a l'altar li costava exterioritzar-se i, mentre ell vivia intensament la seva missa, en l'aparença celebrava esborranys de litúrgia, com algú va dir del bateig del meu fill a la catedral de Fribourg.

L'escriptor

Però amb la ploma a la mà esdevenia un home totalment extravertit. I el que escrivia, àdhuc en les cartes personals, era sempre d'una altíssima categoria espiritual, intel·lectual i humana. Dotat d'una ment claríssima per a plantejar els problemes, era en la vida de cada dia ingenu com un infant i apassionat com un fill del llamp, del Camp de Tarragona. Deia sempre la veritat, incapaç de tota falsia i fins d'aquell grau discret de dissimulació que comporta la vida mundana d'un home ben educat. Entre els seus poemes —i Cardó era molt més bon poeta del que hom afirma generalment— hi ha una bellíssima *Pregària*, que és com un autoretrat optatiu, on resumeix admirablement tots els valors morals de la seva persona:

“Fes-me prou fort per ésser candorós
i el meu candor ungeix de saviesa...
i venceré l'insult amb un somrís
i amb un somrís més dolç la violència,
la vivor dels garneus i dels covards
amb l'esguard penetrant de la innocència...”

Dóna'm l'horror de la follia herètica,
però molt més del mercadeig sagrat.

Fes-me veure ben bé com la llum vera
brolla només d'un foc de caritat
i que l'amor no és literatura...
i l'eloquència fútil vanitat
en moral tant o més que en poesia.

Fes-me dir més que mai la veritat
quan és inversemblant o escandalosa...”

I així digué sempre la veritat, fins i tot en aquest capítol inèdit durant cinquanta anys, que l'Editorial Claret acaba de tenir el coratge de publicar i que algú, que no coneixia el Dr. Cardó, s'ha esmerçat en declarar apòcrif. És llàstima que en la seva “ingenuïtat candorosa” no es decidís mai a escriure la novel·la que barrinava sobre “l'home que deia sempre la veritat”: una novel·la que no hauria pas desmerescut de les de Chesterton!

Carles Cardó és, doncs, l'home de la paraula escrita. De la paraula cristiana, cal afegir tot seguit —com el títol de la revista que ell fundà en 1925 i que va redactar fins al juliol del 1936—. Car ell era abans que tot i per damunt de tot un sacerdot. Un sacerdot a qui havia estat concedit el do de la paraula. I per això n'havia fet el seu ministeri: el d'escriure. Observador conscient i lúcide de l'actualitat, la vivia apassionadament. Però tots els

problemes humans, d'història, de la vida social i política, de l'art i del pensament, els veia sempre sota llur aspecte religiós, o sigui des de l'angle de llur relació amb el regne de Déu. Així Lluís M. Moncunill pogué afirmar que el Dr. Cardó “veia totes les coses reduïdes a la convergència i a la verticalitat teològiques”. I Pere Bohigas caracteritzà la seva tasca com “un periodisme transcendent” (podríem dir que situava l'actualitat *sub specie aeternitatis*). I, en el fons, sempre apològic.

El do de la paraula cristiana i també, admirablement, el do de la paraula bella. Perquè mossèn Cardó és un escriptor clàssic —és a dir modèlic— de la llengua catalana moderna. Tots els qui més o menys hem estudiat l'estil cardonià hem repetit a balquena els tres adjectius perfectes amb què Antoni Badia i Margarit qualificà la seva prosa: “culta, precisa, elegant” (*Miscel·lània Cardó*, pàg. 121). El que no vol pas dir que sigui freda! Al contrari: dessota la serenor aparent del clàssic, cova sempre el foc interior, “la roentor que Déu encén en l'ànima”, a les hores de místic arborament o de passió intel·lectual continguda, quan medita sobre el món. Per això la prosa sorgeix tersa, turgent. La flama que l'home Cardó porta amagada darrere el seu exterior eixut crea una tensió permanent entre la frase, que voldria ser objectiva, i les audàcies expressives que la travessen com trets lluminosos.

Cardó és un escriptor discursiu; ens transmet els resultats de les seves meditacions solitàries, gairebé sempre sobre temes d'actualitat —política, social, cultural, artística, religiosa— en formes de breus assaigs, que sortien com articles de periòdic. En cada un d'ells, un pensament va descabdellant els seus meandres i, de sobte, la mateixa força argumental del discurs atreu les imatges; el sil·logisme rigorós es transmuta en llenguatge figuratiu o en metàfora ardida. Sovint, un ràpid escorç final sintetitza els resultats d'un ample raonament.

Qui obre un llibre de Cardó, àdhuc sense endinsar-se en la seva lectura, no pot deixar d'ésser captivat per la vigor de l'estil i la riquesa del llenguatge. La frase és curta, apodíctica, sentenciosa, però gens retòrica. El lèxic és abundós, contrastat, entre paraules erudites i altres de regust popular i fins i tot dialectal, amb creacions lingüístiques pròpies. Podeu fer la prova amb qualsevol dels seus llibres; al capdavant, són reculls d'articles, és a dir fragments de reflexió dictats per una realitat immediata i que poden ser llegits en ordre dispersat. Àdhuc un llibre de meditació cristològica com *Emmanuel*, està compost com una sèrie d'assaigs. Preneu-ne un i fóra molt estrany que, en qualsevol pàgina en què se us aturi l'esguard, no hi trobeu un d'aquells llampecs expressius tan cardonians. El seu estil és capaç d'expressar en fórmules adequadíssimes i en un llenguatge concret fins els problemes d'alta especulació filosòfica (veieu, per exemple, “L'elogi de l'abstracció”, en *La nit transparent*, pàg. 160). I si voleu una mostra antològica, acabada de l'estil cardonià, llegiu el pròleg de *La nit transparent*.

En el debat actual sobre la llengua i la pretensió d'alguns d'introduir un català *light*, el mestratge de Cardó, recolzat en la seva llarga experiència de traductor dels clàssics llatins i de la Bíblia, constitueix una fita que mai més no podrà ésser deixada de banda. Valgui el testimoni de Josep Carner quan invita les noves generacions a retrobar en la llengua de Carles Cardó “l'alta dignitat possible, irrenunciable del nostre verb nadiu” (*Miscel·lània Cardó*, pàg. 35).

Les dues tradicions

Tots els llibres originals de mossèn Cardó, deixant de banda les traduccions —*El diàleg interior*, *La nit transparent*, *L'Evangelí d'avui*, *Emmanuel* i, finalment, *La moral de la derrota*—, són reculls d'alguns dels innumbrables articles publicats durant el període de la seva màxima activitat: des del 1918, quan va ésser nomenat canonge de Barcelona, fins a l'exili forçat que Ventura Gassol va facilitar-li l'estiu tràgic del 1936, van divuit anys de treball incansable. Del 1936 al 1954, quan retornà a la canongia de Barcelona, van divuit anys més d'inactivitat en la solitud de l'exili. Primer a Torí, d'on el feixisme italià el va fer marxar al cap d'uns anys; després a Fribourg, a Suïssa, gràcies al mecenatge del senyor Rafael Patxot. Les nostres converses a la seva cambra, més tard a casa meva, en un dinar setmanal, les trobades amb el Cardenal Vidal i Barraquer a l'estiu, les xerrades amb la família Patxot, les visites escadusseres d'un o altre català (de Jordi Pujol, per exemple, en ocasió d'un viatge juvenívol a Suïssa) interrompien a penes la llarga solitud, que només omplia el desig de Déu i la inquietud patriòtica.

Del desig de Déu i de la seva vida contemplativa, va brollar-ne la vena poètica que es traduïen *El càntic nou*; de les angoixoses preocupacions pel destí de la pàtria en sortí el llibre que avui comentem: *Les dues tradicions*, o la *Història espiritual de les Espanyes*, com diu el subtítol. I aquest és l'únic assaig de mossèn Cardó que té més de 60 pàgines i representa ben bé tres o quatre anys de treball.

Ara bé, *Les dues tradicions* és un llibre que nasqué envoltat de llegenda: quan vaig publicar l'original català a l'Editorial Claret, el 1977, en el pròleg vaig exposar-ne ja l'essencial de la llegenda; el complement ha vingut ara, amb la publicació del capítol VIII, *El gran refús*, que l'autor ens va imposar de deixar inèdit durant cinquanta anys. De la redacció del llibre, de la traducció en francès i de les doloroses peripècies que n'envoltaren l'edició francesa, en sóc un testimoni fidel i afectuós. Però res més. Ni una ratlla del llibre o del capítol inèdit és deguda a la meua intervenció. Mossèn Cardó no parlava mai del que estava escrivint—li hauria trencat el doll, deia ell—. En feia, en canvi, nombrosos comentaris un cop redactat cada capítol; com a bon artesà, lliurava el resultat, no les premisses del seu treball.

El llibre tot sencer és, en suma, una meditació d'anys i anys en l'angoixa de la guerra incivil primer i de la postguerra no gaire menys incivil després: “el martiri de no ésser màrtir”, gosaria dir en paraules d'un altre sacerdot poeta i exiliat. Un treball fet en l'allunyament de la terra, amb ben pocs mitjans bibliogràfics a disposició. Tota la part històrica depèn de la *Història de Catalunya* de Ferran Soldevila, repensada, en una visió actualitzada, gairebé anacrònica, donant als homes dels segles passats els sentiments nacionals que són els nostres. La *Història espiritual de les Espanyes* no és una obra d'historiador. Ni tampoc de polític, encara que retraci la història “política” de les Espanyes. És la meditació d'una ànima sacerdotal, com deia abans, que intenta explicar la història en funció dels problemes religiosos. El que ens proposa és una interpretació de la història per tal de comprendre el fons espiritual, psicològic i humà dels problemes espanyols. Per això el llibre és essencialment discutible i destinat a ésser discutit.

Començant pel títol: “les dues tradicions” és un concepte historiològic que vol explicar el rerafons espiritual dels avatars de la història d'Espanya. Per això el llibre no és contra Franco, sinó contra la mala tradició que desembocà en la guerra civil. Quines

són doncs les dues tradicions? La bona és la de la fe il·lustrada, servida per la caritat, i la dolenta la que pretén imposar la fe per la força, la de la croada de conquesta, la de l'espasa al servei de la Creu i de la Inquisició al servei de la política reial castellana.

A l'empara d'aquest concepte interpretatiu, Cardó analitza, fins al segle XIX, l'evolució de quatre problemes que considera centrals en la història d'Espanya —o més ben dit de les Espanyes—: el problema ètnic, en relació amb la formació dels reialmes ibèrics; el problema de la llibertat, o sigui del respecte de la persona humana; el problema social, és a dir l'evolució de la propietat rural i de la riquesa, i finalment el problema religiós pròpiament dit, a l'hora de la reconquesta contra els sarraïns. Els quatre problemes maduren en el segle XIX, que fou el segle dels “pronunciamientos” i de les guerres civils, sense trobar solucions satisfactòries. I ja en aquest segle, Cardó centra el seu estudi en les reaccions centralistes enfront de les reivindicacions catalanes (com en la dictadura de Primo de Rivera) i la solució avortada de la República, fins a la magna explosió del 18 de juliol del 1936. Ací s'atura l'anàlisi històrica de Cardó, que, com he dit, no es proposa de comentar la guerra incivil, sinó de descobrir-ne de lluny les causes profundes.

A partir d'ací, una segona part del llibre s'intitula *Els principis* i conté el resum de la ideologia cardoniana sobre la llibertat, l'autoritat, la democràcia, el treball i la propietat. Acaba amb una llarga exposició sobre la nacionalitat i un estudi gairebé exhaustiu dels problemes teòrics de la nació i de l'Estat i de llurs necessàries relacions mútues, amb un excursus importantíssim sobre *Cristianisme i nacionalitat*.

Després d'això, mancava l'aplicació concreta d'aquests principis a Catalunya. I és l'objecte del capítol final, *Meditació catalana*, l'interès i la actualitat del qual no han decaïgut al cap de gairebé cinquanta anys d'haver estat escrit.

El pensament del Dr. Cardó

En aquesta segona part, doctrinal, és on hom pot veure més clarament l'orientació teològica fonamental del Dr. Cardó, seguida de les influències que més tard s'exerciren damunt d'ell. I més enllà d'aquest fonament ideològic, l'aguda percepció dels fets, que sempre tingué enfront dels fenòmens polítics i socials.

A la base dels seus estudis hi ha el tomisme tradicional dels nostres seminaris, intel·ligentment assimilat i reforçat pels anys d'estada a Roma, a començaments d'aquest segle. Però la *forma mentis* del nostre Doctor, aquell seu “candor ungit de saviesa”, va salvar-lo per sempre de la rigidesa integrista. I la urgència de les realitats immediates, la seva sensibilitat que es revoltava davant totes les formes de l'opressió, van encaminar-lo cap al “cristianisme social”. O sigui, la Roma de Lleó XIII i la de Pius XI, no la de Pius X, per bé que la campanya antimodernista d'aquest darrer no va deixar de marcar-lo, si no d'integrisme, almenys d'una intransigència contra el “liberalisme” filosòfic, que traspua en tots els seus escrits.

Dins la història del pensament català, Cardó pertany a la família espiritual de Jaume Balmes, especialment del Balmes dels escrits polítics. I, òbviament, a la de Torras i Bages, encara que l'una i l'altra no s'adiguin sempre. Quantitativament, aquests dos són els autors més citats. Balmes és esmentat sempre com l'apòstol de la pau, de la convivència social i de la llibertat cívica, enmig de l'època tempestuosa de les guerres carlines. El

prelat vilafranquí, bisbe de Vic, és el “Patriarca”, la roca vivent de la tradició. Fins i tot l'estil i el llenguatge de *Les dues tradicions* en porten la marca. Certs valors que hi són sempre considerats negatius, com la concepció de l'Estat modern, unitari i liberal, una noció abstracta de la “revolució” avui totalment fora de lloc, o el terme de “sectes” aplicat a partits o a moviments autènticament revolucionaris, són d'arrel torrasiana.

Entre les influències posteriors a la seva formació inicial, cal comptar Chesterton, tan llegit entre els intel·lectuals catalans dels anys vint, i Berdiaeff. A Fribourg, s'exercí sobretot damunt d'ell la influència de Jacques Maritain i de Charles Journet. No puc dir en quin moment Cardó aprofundí el seu coneixement de la filosofia de l'autor de l'*Humanisme integral*; per una qüestió de dates, m'inclino a creure que fou a Fribourg. Ací, Journet, el futur cardenal, era llavors professor al Seminari i esdevingué el director de consciència de mossèn Cardó. Ell li devia aconsellar la lectura de Maritain, com fou ell qui l'encoratjà a escriure el llibre que avui ens ocupa i que li donà la famosa censura eclesiàstica.

Les traces del pensament de Maritain són freqüents en l'obra cardoniana —o bé es tracta senzillament de la coincidència de llur antropologia en el “personalisme”. On les influències són més clares és en el darrer capítol del llibre, en la *Meditació catalana*: a més del concepte central de la dignitat de la persona humana, no nascuda només de la carn i de la sang, sinó filla de Déu, hi trobem una citació textual de Maritain, per bé que no l'esmenti, i és quan diu que un catòlic, si treballa en un afer polític o social, no obra *com a catòlic* compromentent l'Església, sinó que actua *en catòlic* fent que la llum del sobrenatural baixi a aclarir, dirigir i elevar les seves activitats que no siguin exclusivament tècniques (pàg. 308).

I quant al cardenal Journet, ja he esmentat en la *Presentació* de *El gran refús* que aquest text, que algú ha volgut qualificar d'escandalós, s'obre amb una sinceríssima professió de fe que és d'inspiració netament journetiana: que a l'Església pertanyen, sense tal vegada saber-ho, tots els qui són dòcils a les gràcies per les quals Déu vol que tots els homes se salvin i arribin al coneixement de la veritat; que l'Església és sense pecat, com diu sant Pau (*Efesis 5,17*), però no és mai sense pecadors i que en l'Església hi ha dos ordres d'excel·lències, les de la jerarquia i les de la santedat, tots dos necessaris, però diferents.

En resum, l'activitat vital i teològica del Dr. Cardó podríem formular-la així: als seus ulls de creient fervorós, la presència de Déu és constant en totes les manifestacions de la vida. Per dir-ho amb les seves mateixes paraules, “l'encavallament de relacions del món físic i de l'univers humà depèn de l'existència d'un Absolut que l'aguanta”. Més encara, “la vida humana no té sentit sense Déu: és la participació en la vida divina que revela el valor de la vida temporal”. Això sí, Déu respecta sempre l'autonomia de les realitats temporals. No hi ha en cap escrit de Cardó el més mínim regust d'integrisme o de césaropapisme: l'Estat i les forces de l'ordre existeixen per a regular la vida dels homes en aquest món, no per a imposar la fe i la dominació de la gent clerical damunt de la societat civil. Un dels mals més grossos de la vida religiosa espanyola fou de cercar sempre afanyosament la facció, militar o altra, que havia de salvaguardar l'Església. “Fèiem la impressió —diu— de cercar a cada revolt del camí, qui salvaria el Salvador”.

Aquesta és la darrera i la més tràgica conseqüència de la mala tradició. Però ell, Carles Cardó, està en la línia recta que condueix al Concili Vaticà II i concretament a la Constitució pastoral *Gaudium et spes*. Com hi estava el Cardenal de la Pau, Francesc Vidal i Barraquer. Llàstima que ni el Cardenal ni mossèn Cardó no haguessin viscut prou temps per a arribar fins al Concili. Escrit vint anys més tard, el llibre que comentem diria el mateix però hauria tingut un dring més “modern” i, per a nosaltres, més familiar.

El gran refús

Em resta a parlar del capítol inèdit. En el llibre publicat el 1977, el capítol VIII va haver de deixar-se inèdit. Només en coneixíem el títol, *El gran refús*, i a molts ens encuriosia gairebé més que la resta del llibre. Com sempre en Cardó, el títol és ple de sentit: el gran refús és el d’una bona part de la jerarquia eclesiàstica, infeudada des del segle XVI a la monarquia espanyola, de reconèixer la realitat de Catalunya. I és també la darrera conseqüència de la mala tradició que acabo d’esmentar. Com ha escrit justament Jordi Giró, és el refús de part de l’Església espanyola d’acceptar cap solució que no fos la “catàstrofe prèvia”, és a dir, la guerra civil (cfr. Jordi Giró: “El gran refús i la catàstrofe prèvia, actualitat del pensament polític del Dr. Carles Cardó”, publicat a *Quaderns de pastoral*, juliol de 1995, pàg. 51-86).

Jordi Giró qualifica *El gran refús* d’un reportatge de l’enfrontament final de les dues tradicions que personalitzen les dues figures cabdals de la història eclesiàstica dels anys de la República i de la guerra incivil: el Cardenal de la Pau, el nostre Francesc Vidal i Barraquer, arquebisbe de Tarragona, i el Cardenal de la Guerra, Isidre Gomà, “primado de Toledo”. I els dos documents en què cristal·litzen les dues posicions són la carta pastoral col·lectiva del desembre de 1931, en què el Cardenal Vidal va fer signar als bisbes espanyols l’acceptació de la República, com un règim legítim, i la del juliol de 1937, en què la majoria dels bisbes acataven la revolta militar i el règim del general Franco. Per això pot designar les dues tradicions, en el moment de llur enfrontament, amb els epítets de *tarraconense* i *toledanista*. Els representants de la tarraconense eren, en el clergat, una minoria selecta, els patriotes constructius amb afany de cultura i zel apostòlic, plens d’esperit sacerdotal, partidaris de l’aconfessionalitat política de l’Església, contraris a la sublevació contra el poder constituït, obedients a Roma... Els toledanistes, en canvi, eren d’esperit dominador, partidaris de la catàstrofe prèvia per tal de restablir la Monarquia i l’Església en el seu poder, convençuts que la guerra incivil era santa i que era obligació de tots els catòlics de participar-hi. I, sobretot, eren nacionalistes espanyols i enemics del catalanisme. En suma, els suports del “Nacional-catolicisme” —que llavors encara hom no anomenava així—. Heus ací com el caracteritza mossèn Cardó: “Muntar un Estat catòlic (llegiu: protector de l’Església i dels eclesiàstics, ni que fos per càlcul polític estil Maurras) era per als jerarques tot el fi de la Redempció, el subrogat polític de tota virtut sacramental i la sola finalitat de tota acció catòlica” (*Refús*, pàg. 52). I afegeix encara, per comblar la mesura: “Entorn del catolicisme oficial s’ha format a través dels segles un crostissam d’interessos terrenes —règims polítics, privilegis socials, avantatges econòmics, distribució injusta de la riquesa, etc.—; i les classes conservadores s’acostumen a considerar tota aquesta ganga impura com una part essencialment integral del catolicisme, que degenera així a la vil condició d’una institució defensora d’interessos bastards” (*Refús*, pàg. 66).

En el fons, la tesi de *El gran refús* és la mateixa de tot el llibre: la vivificació cristiana de Catalunya havia d'anar de bracet amb l'embranchida del seu renaixement. I això que estava a punt d'ésser obtingut i que hauria pogut éstalviar-nos la catàstrofe del 1936 i la persecució antireligiosa, va ésser afollat per aquells bisbes inconscients. La majoria dels jerarques responsables, dominats per llur passió nacionalista i unitària espanyola, *refusaren* el Crist al poble de Catalunya. El resultat fou, a més de la descristianització general de la classe obrera, que el catalanisme polític dominant, en temps de la primera Generalitat restaurada (1931-1936), esdevingué anticlerical, evidenciant el divorci entre l'Església oficial i el poble. El renovellament religiós de Catalunya, acompanyant la seva expansió cultural i econòmica i creant un clima social de solidaritat, hauria pogut evitar àdhuc la guerra incivil, volguda i provocada, en bona part, pels eclesiàstics espanyolistes. Adonant-se'n, intentaren anorrear la religiositat de signe català. La devastació espiritual havia arribat al seu grau màxim i la revolució incendiària i homicida fou inevitable: "les turbes no cremaren les esglésies sinó després que aquells sacerdots hagueren cremat l'Església" (*Refús*, pàg. 54). "Ras i curt —pot concloure Jordi Giró—, Cardó en *El gran refús* denuncia la responsabilitat de l'Església en la gestació i el desenllaç de la guerra civil" (loc. cit., pàg. 54).

"D'aquesta manera —dirà Cardó— s'arribà al fatal 1936, quan la conxorxa de les apetències militars, plutocràtiques i eclesiàstiques determinà l'esclat de la guerra preparada de llunya data i decidida per algunes d'elles a Roma amb Mussolini al març del 1934, mentre els catòlics ocupaven el poder a Espanya. Les repercussions sacrílegues que tingué en la zona republicana cauen, doncs, en gran part sobre la consciència dels promotors del fratricidi col·lectiu, entre els quals es trobaven alguns jerarques eclesiàstics, representants d'una església sense evangeli, totalment diferent de l'autèntica Església de Crist, representada pels prelats obedients a Roma, aleshores ja molt reduïts en nombre, com els fets malauradament demostraren" (*Refús*, pàg. 66-67).

Aquest és el punt que ha desencadenat els atacs més violents contra el capítol inèdit. Vegeu sinó l'opuscle que un cert senyor Francesc A. Picas acaba de publicar en defensa dels "màrtirs" de la persecució sagnant, especialment del qui fou bisbe de Barcelona, Dr. Manuel Irurita. Com que no gosa atacar de front mossèn Cardó, pretén que o bé ell no hauria volgut publicar el que escriví (i això és contrari a la pròpia voluntat de l'autor) o bé jo, pobre de mi, soc culpable d'haver "manipulat" el seu text original. No vull polemitzar sobre coses que són clares i objectives. Només vull recordar que el Dr. Cardó —i jo amb ell— sentim el més profund respecte pels qui foren sacrificats. El que no vol dir que, en vida, no tinguessin febleses de tipus polític amb les conseqüències que sabem. També em cal afirmar amb força que mossèn Cardó no exculpa mai els assassins i els incendiàries, ni els qui els empararen des del poder. Per això vull citar textualment: "La facultat de fer sorgir la santedat àdhuc en mig de la podridura és la nota més fecunda de l'Església catòlica... és la prova pragmàtica perenne de la divinitat de l'Església." (*Refús*, pàg. 54). "En tota l'Espanya dita roja foren raríssims els casos d'apostasia sacerdotal, fins de simple defallença. L'heroisme davant el martiri fou l'actitud constant de sacerdots, de religiosos, de religioses i àdhuc de joves seglars." (*Refús*, pàg. 55). I la frase final del famós capítol "Que Déu els hagi salvat a tots, però que a la terra cadascú tingui la reputació que es mereix." (*Refús*, pàg. 69).

L'Església i la política

He dit més amunt que el llibre *Les dues tradicions* està envoltat d'una llegenda. I el més curiós del cas és que la llegenda precedí la seva publicació. Hom sabia que el canonge Cardó estava escrivint un llibre, en el seu exili —ell mateix no s'estava pas de dir-ho. I hom imaginava que el llibre contindria l'herència espiritual del Cardenal Vidal i Barraquer. A Catalunya, molts l'esperaven amb candeletes. Però com es poden explicar les gestions acarnissades que el govern de Franco multiplicà per tal d'impedir-ne la publicació? En els cercles governamentals franquistes la imminència del llibre provocà un esverament increïble, un esverament més encara per mor del Cardenal que del mossèn Cardó. No oblidem que els corifeus del règim consideraven llavors el nostre Cardenal com l'enemic públic número u: era el bisbe que no havia volgut signar la pastoral col·lectiva d'adhesió al règim l'1 de juliol de 1937. I no sols li havien impedit el retorn a la seva diòcesi (un delictes castigat amb pena d'excomunió, segons el Codi de dret canònic!), sinó que calia reduir-lo al silenci. Que un bisbe no afirmés que la guerra civil era legítima i àdhuc santa era privar el règim de la seva màxima justificació doctrinal. Per això el llibre feia tanta por als qui ni tan sols havien tingut ocasió de fullejar-lo i que no tindrien mai el delictes ni la paciència de llegir-lo sencer. I per als qui el coneixien, el capítol XI, *El dret a la sublevació*, els apareixia com la negació, indirecta però radical, de tot el fonament polític i —creien ells— religiós del “glorioso Movimiento”. I pel que hom ha vist, ara, al cap de cinquanta anys d'haver estat escrit, aquest capítol inèdit encara aixeca butllofes... No és endebades que mossèn Cardó implorava Déu que li fes “dir més que mai la veritat, quan és inversemblant o escandalosa”...

En definitiva, l'oposició al llibre de mossèn Cardó era —i continua essent— una qüestió política. Com ho era llavors l'exclusió del Cardenal de la seva seu de Tarragona. El pecat que havia comès el nostre Cardenal als ulls del règim era el de no haver adoptat públicament l'actitud política del bàndol “nacional”. I no és pas que hagués estat partidari de l'altre bàndol! El Cardenal volia, freturava la pau. I els que anaven pel camí de guanyar, això no li podien perdonar, ni ells ni els bisbes que s'ho havien jugat tot en l'aventura guerrera. La paradoxa és que ell, el Cardenal que havia maldat sempre per mantenir l'Església independent, allunyada de la política de partit, morí exiliat justament per això: per no haver-se sumat al partit que guanyà la guerra.

Però, pensant-ho bé, aquest altre refús no era també polític? En això dono tota la raó a l'amic Jordi Giró: les dues tradicions que perduren tot al llarg de la història d'Espanya i que s'enfrontaren violentament en llur versió final del tarragonisme i del toledanisme, no són en el fons sinó dues maneres de comprendre i de practicar la vida social —és a dir la política— des del punt de vista religiós. Són, si voleu, les dues maneres oposades de viure la interacció entre el Regne de Déu, que és *en* el món, però no és *d'aquest* món, i el regne de les coses humanes, que ha de respectar el Regne de Déu, però que té les seves pròpies lleis i les seves finalitats específiques en la vida mundanal dels homes.

I la darrera paradoxa, la més allisonadora per a nosaltres, és que el Cardenal, que fins en el seu testament prega els clergues d'abstenir-se de fer política de partit, es passà pràcticament tota la seva vida d'arquebisbe de Tarragona fent política quan, durant la Dictadura, defensava l'Església catalana de les intromissions del poder central; quan va obtenir de l'episcopat espanyol en ple la carta pastoral col·lectiva del 1931, reconeixent

la República com una forma legítima de govern i renunciant a tota oposició violenta i a tota forma de conspiració contra ella; quan durant la guerra multiplicava les gestions prop dels governs dels dos bàndols o de les potències europees (França, Anglaterra, Itàlia) per a obtenir un final negociat i pacífic de la contesa incivil, què feia sinó “fer política”?

El que cal és distingir ben clarament entre el que és la política com l’art de governar bé els pobles per a guiar-los vers la pau i el progrés i la política com el terreny de les ambicions i de la lluita aferrissada per a conquerir el poder. El Concili Vaticà II, en la constitució pastoral *Gaudium et spes*, ha reivindicat la política com un art noble i elevat, “per tal d’assegurar en la vida pública una millor protecció dels drets de la persona” (núm. 73). Els cristians tenen el dret i el deure de participar en la comunitat política, “tot reconeixent la legitimitat de les diferents opinions, per bé que discrepin entre elles, i respectant els ciutadans que els defensen honradament, àdhuc si en formen partit” (núm. 75). Altrament dit, “fer política” és senzillament exercir la funció que escau als homes en el regiment de la convivència social. I l’Església, “tot predicant la veritat de l’Evangeli i projectant llum en tots els sectors de l’activitat humana... respecta també i promou la llibertat i la responsabilitat polítiques dels ciutadans” (núm. 76).

“Fer política”, en el sentit més noble de la paraula, és doncs una necessitat, fins pels pastors de l’Església que han d’acomboiar el seu ramat. Però cal que sigui política de la bona, de la que descriu el Concili, o sigui la que respecta la personalitat dels homes i dels pobles i que per defensar la fe —i sobretot per a propagar-la— no utilitza mai les armes de la violència, sinó només les armes espirituals, com deia ja Ramon Llull, les de Crist i dels Apòstols, la que accepta de morir, si cal, però mai de matar per a imposar el Regne de Déu.

Aquesta és la política que practicà sempre el cardenal Vidal i Barraquer, la que predicà mossèn Cardó en tots els seus escrits i fins en aquest capítol tan discutit, mentre criticava l’altra, la de la imposició. Enfront de la guerra, la dolcesa i la pau dels qui tenen la consciència tranquil·la. Per repetir la *Pregària* del nostre mestre Cardó,

“venceré l’insult amb un somrís
i amb un somrís més dolç la violència”,

i tots els mals d’aquest món

“amb l’esguard penetrant de la innocència”.

El mestratge d’aquest vallenc eximi, que sempre recordem amb emoció, no ha perdut ni perdrà mai la seva força persuasiva i la seva actualitat!